

COVID-19 SONRASI DÜNYA EKONOMİSİ VE REFAH DEVLETİ 3.0

Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde iktisat profesörü olan Türk Amerikan Daron Acemoğlu dünyada en çok alıntı yapılan ilk 10 ekonomist arasındadır. Bilim akademisinde geçen hafta içinde "Covid-19 Sonrası Dünya Ekonomisi" konulu bir webinar konferans verdi. Konferansın ana teması pandemi öncesi ve sonrasında gerek gelişmiş ülkeler (A.B.D. örneği) gerekse gelişmekte olan ülkeler (Türkiye örneği) üzerinden ana sorunlar ve bu sorunların pandemi sonrası nasıl şekilleneceği konusunda yoğunlaştı. Sunumun kısa bir özetini aşağıda maddeler halinde şöyle sıralamak mümkün;

1- Pandemi öncesinde dünya ekonomilerinde üç ana problemimiz vardı. Bunlar; eşitsizlik, verimlilik (üretim azlığı) ve demokrasi sorunları. A.B.D. örneğinde ikinci dünya savaşı sonrası iş gücüne olan talep hızla arttı. 1947-1987 döneminde ücretler reel olarak yüzde 2'nin üzerinde arttı. Bunun sonucunda ücretler milli gelirden daha fazla pay aldı. Orta sınıf güçlendi. Son 30 senede ise istihdam talebi azaldı, ücretin milli gelirden aldıkları pay önceki dönemlere göre azaldı. Kadın ve erkekler ile eğitilmiş-düşük eğitilmiş ve eğitimsiz insanlar arasındaki eşitsizlikler daha da arttı. (1980 sonrası) Eğitimliler (Lisans-Yüksek lisans-Doktoralılar) ücret gelirlerini arttırdılar. Bunların başlıca nedeni teknolojinin gelişmesi.

2- Otomasyon teknolojileri büyük farklılık yarattı. Teknoloji büyümenin motoru olduğu doğru ancak tüm kesimlere aynı derecede refah artışı yaratmıyor. Toplam istihdam da azalıyor. Ancak yeni işler yaratıp üretim gücünü daha da arttırmalıyız. Talep artışı ile üretkenlik paralel artmalı. Teknoloji ve otomasyon daha hızlı artıyor ancak yeni işlerin yaratılması yavaş oluyor. Eğitim seviyesi düşük orta derecedeki meslekler daha çok algoritma ve otomasyona yeniliyor, dolayısıyla orta tabakanın fakirleştiğini görüyoruz. Bu sorun sadece gelişmiş ülkeler sorunu değil. Gelişmekte olan ülkelerde de benzer durum var. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri ve Hindistan'da da durum aynı. Covid sonrası makinalar algoritmaya döndü, robot teknolojisi hızlandı. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin ihracatını olumsuz etkiledi.

3- Otomasyonun Türkiye'ye olan etkisi önümüzdeki on yıla kadar olacak. Şu ana kadar hissedilen önemli bir problem yok. Ancak Türkiye'nin eşitsizlik dinamikleri ilginç özellikler gösteriyor. GİNİ katsayısı 2000'lerin başında yüzde 42-43 Latin Amerika ülkelerinden yüksek. Vergi kaçakçılığının yüksek olmasına ve yüksek eşitsizliğe rağmen 2000-2007 arasında eşitsizlik azalıyor, daha sonra ise tekrar artmaya başlıyor. Şu anda eşitsizliği gösteren GİNİ katsayısı tekrar yüzde 43'lere geldi. Yapay zekâ önemli bir platform. Ör: Pandemi sonrası dijital teknolojilerin hızlanması (ör. Zoom gibi) Teknolojinin hızlanmasına neden olan faktörler; Çin'le gelen rekabet, algoritmaların gelişmesi, hükümet politikaları (Amerika'da sermayeye koyulan vergiler 2000 sonrası çok düşürüldü. Yüzde 5 civarına indirildi. Hatta bu otomasyon bedelleri ayrıca teşvik olarak veriliyor.)

4- Verimlilik ve üretkenliğe gelince yanlış bir kanıyı vurgulamakta yarar var. Neredeyse silikon vadisi şirketlerinde "dini görüş" gibi bir hale gelen; teknolojinin, otomasyonun artması sonucunda gelir ve refah o kadar artacak ki toplumun tümü eskisinden daha iyi olacak. Toplam faktör verimliliği ekonominin zenginleşmesi için çok önemli. Teknolojinin hızlandığı bugünkü dönemde toplam faktör verimliliği ABD'de yüzde yarım. Hâlbuki teknolojinin bu kadar yoğun olmadığı dönemlerde yüzde 2'yi geçiyordu. Türkiye'de toplam faktör verimliliği düşük. Gelişmekte olan ülkelerde de benzer durum var. Çin hariç.

Türkiye'deki verimlilik problemlerine bakacak olursak 2000 sonrasındaki 5 sene içinde verimlilik artışı ile yaratılan büyüme var. Diğer dönemlerde ya sıfır ya da negatif. Türk ekonomisindeki ana problem budur diyor Sn. Daron Acemoğlu hoca.

5- Eşitsizlik ve üretkenlik sorunlarından daha da önemlisi demokrasi sorunları. Berlin duvarının yıkılışından sonra Fukuyama'nın tahmini (Tüm ülkeler demokratikleşme yolunda artık tarih bitti) gerçekleşmedi. 2006'dan önce küresel ortamda demokraside ileri giden ülkelerin sayısı artarken 2006 sonrası azalıyor, demokratik iyileşmeler duruyor hatta geriye gidiyor. Demokrasinin ekonominin büyümesinde önemli bir rolü olmadığı, hatta antidemokratik ülkelerde ve karar almanın tek merkezde toplandığı ülkelerde büyüme ve kalkınmanın daha hızlı olacağı yönündeki görüşler tamamen yanlış diyor Acemoğlu hoca. Son 60 senede 150'nin üzerinde demokrasiye geçen ülke var. Bu ülkelerin hemen hepsi son 20 senede demokratik olmayan rejimlere göre yüzde 20 daha fazla büyüyor. Demek ki demokrasiyi kaybettiğimizde eşitsizlik ve üretkenlik (verimliliğin azalması) daha fazla artıyor. Demokrasinin ilerlemesinde sağlığa ve eğitime katkı da pozitif oluyor. 2000'lerin

başında ekonomik reformların hızlandığı dönemde kurumlarda iyileşme varken 2006 sonrasında tüm unsurlarda (kurumlar, regülasyonlar, yönetimin etkinliği, kanuni düzenlemelerde) negatif gelişmeler var. Sivil toplumda özellikle medyada gerilemeler var.

Covid sonrası dünyayı nasıl yapılandırabiliriz. Eskiye dönebiliriz. Trajik olur. Yanlış dersler almış oluruz. Çin'i örnek alabiliriz. Çin'in ivmesi demokrasi zayıflıklarından ziyade tarihsel süreç içinde oluşturduğu bürokratik etkinliğinden ileri geliyor. Çin modelinin taklit edilmeye çalışılması halinde hiçbir ülke bu bürokratik etkinliği yaratamayacak, problemlerini ve karmaşıklıklarını daha da arttırmış olacaktır. O halde çözüm nedir? Çözüm zor ama hem olası ve hem de üretkenliği arttıracak eşitsizliği azaltacak ve demokrasiyi kuvvetlendirecek olan model "refah devleti 3.0"dır. Bunu gerçekleştirmede demokrasinin, kurum ve kuralların, sivil toplumun ve özgürlüklerin kuvvetlenmesi gerekiyor. Devlet bu modelde yeni sorumluluklar almalıdır. Teknoloji ve otomasyonun kontrolü ile iklim değişikliği düzenlemeleri gündeme gelmelidir. Devletin yeni sorumluluklar almasının otoriterleşmeyi arttırma tehlikesi var. Ancak "Dar Koridor" teorisi buna bir cevap veriyor. Devletin güçlenmesi karşısında toplum zayıflamamalıdır. Çin ve Rusya gibi otoriter devlet çözümü istenilen sonuçları yaratamamaktadır. Demokrasinin, özgürlüklerin ve sivil toplumun daha derinleşmesi halinde hem devlet hem toplum güçlü hale getirilebilir.